

НОВАТА ГОЛЯМА ИГРА ВЪРХУ СТАРАТА ШАХМАТНА ДЪСКА

Володя Цветанов

Университет по библиотекознание и информационни технологии

Резюме: Никога през последните десетилетия светът не е бил свидетел на толкова военни конфликти едновременно. Всичко това доказва, че нещо не е наред. Какъв е проблемът? Той се заключава в противостоянието по основния въпрос на съвременето: „Какъв да бъде днешният свят?“ – еднополюсен, двуполусен или многополюсен. Явно времето на еднополюсния свят приключва, но е видно, че броят на геостратегическите играчи и геополитическите центрове значително нараства през последните години и борбата за място върху „шахматната дъска“ на Бжежински ще бъде жестока.

Ключови думи: голямата игра, геостратегически играчи, геополитически центрове.

Въведение

„Животът е много прост, но ние настояваме да го направим сложен.“
Конфуций

С всяка изминала година човечеството доказва, че не е осъзнало мъдростта на Конфуций и вместо към траен мир ни води към вероятна война.

История

Ще разгледаме термините „голямата игра“ и „голямата шахматна дъска“ и предпоставките за тяхната поява и развитие (вж. фиг. 1).

Ще започнем с термина „голямата игра“, чието въвеждане се свързва с XIX век, но с пълна сила важи и за днешния XXI век, а най-вероятно неговото съществуване ще продължи още дълги години и ще бъде арена за действие на много анализатори.

„Голямата игра“ (*The Great Game*) е термин, приписван на Артър Конъли и свързан с противопоставянето между Британската и Руската империя в Централна Азия, като е въведен през 1840 г., за да обозначи геополитическата конфронтация между тях. По-късно други страни, по-специално САЩ и Иран, се включват в борбата за влияние в региона, а през XXI век това съперничество започва да се нарича „новата голяма игра“.

Голямата игра се отнася до спорове между Великобритания и Русия за определени територии в Афганистан, Южна и Централна Азия. Великобритания се страхува, че Русия ще присъедини Индия към голямата импе-

Фиг. 1. Голямата игра и голямата шахматна дъска

рия, която създава в Азия, а Русия се страхува от военното и търговското навлизане на Великобритания в Централна Азия. Историците смятат, че голямата игра приключва на 10 септември 1895 г., когато са подписани протоколите на Комисията за границите на Памир.

Голямата игра започва на 12 януари 1830 г., когато лорд Елнбъро възлага на лорд Уилям Бентинк задачата да създаде нов търговски път към емирата Бухара. Намерението на Великобритания е да има господство над емирата Афганистан и да го превърне в британски протекторат, като използва ханството на Хива, Персия, Бухара, както и Турция, която посреднички между двете империи (вж. фиг. 2) [3]. Действието е насочено към защитата на големите морски търговски пътища на Великобритания и Индия с цел недопускане на възможност Русия да придобие пристанища в Индийския океан и Персийския залив. Афганистан е избран от Русия за неутрална зона. В крайна сметка британците са победени във всичките четири войни, в резултат на което се прекратява контролът на Русия върху няколко ханства, включително Бухара. Въпреки загубите Великобритания установява контрол в Тибет, преди да бъде заместена принудително от крал Qin China (династията Цин/Чин; китайски: 秦朝).

Карта на Персия и Афганистан

Фиг. 2. Карта на Персия и Афганистан^[3]

Голямата игра официално спира след Англо-руската конвенция. Конвентът разделя Персия на номинално независима централна зона, контролираната от Великобритания южна зона и управляваната от Русия северна зона. Между двете империи е поставена граница по спецификациите на Конвенцията.

За съжаление, такова нещо, като спиране на голямата игра няма и не може да има, защото нашето съвремие и политика не позволяват това да се случи.

Ще продължим историческата ретроспекция с „голямата шахматна дъска“. В появилата се през 1997 г. книга „Голямата шахматна дъска“ („The Grand Chessboard: американското превъзходство и неговите геостратегически императиви“), най-важния труд на Бжежински[4], подробно се излагат дългосрочните интереси на американската „политика на силата“. Тя представлява геополитическа стратегия за период от 30 години.

Това заглавие отразява първия и основен принцип на американската политика, а именно декларираното желание САЩ да бъдат „единствената“ и дори – както посочва Бжежински – „последната“ световна държава. Още по-важен обаче е вторият ключов принцип, според който Евразия „представлява шахматна дъска, върху която продължава борбата за глобално господство“ [5].

В основата на този втори принцип е залегнала тезата, че държавата, доминираща в Евразия, си гарантира и господството над целия останал свят. „Тази огромна и имаща причудливи очертания евразийска шахматна

дъска, простираща се от Лисабон до Владивосток, е сцена на глобална игра“ [6], при това „доминацията“ в целия Евразийски континент още днес е предпоставка за глобална господстваща позиция“ [7].

В книгата си Бжежински излага принципите на глобалната американска доминация така: „Америка заема доминиращи позиции в четири сфери на глобалната власт с решаващо значение: във военната област, в технологично отношение, в областта на културата – всичко това гарантира на САЩ потребното политическо влияние“ [8].

Като основна цел Бжежински определя завоюването на „най-големия приз в Евразия“: формирането на ситуация, при която никаква комбинация от евразийски държави да не може да застраши интересите на САЩ.

Бжежински популяризира концепцията си със знаменитата теза [9]: „Този, който управлява Източна Европа, контролира хартленда (Централна и Източна Европа) на планетата. Този, който управлява хартленда, контролира Световния остров (Евразия). Този, който управлява Световния остров, владее света“.

За целта, според Бжежински, е необходимо следното:

– да се очертаят динамичните (от геостратегическа гледна точка) евразийски държави, които разполагат с достатъчна мощ, за да предизвикат потенциално важна промяна в международния силов баланс, и да се изяснят основните външнополитически цели на техните политически елити;

– да се формулира конкретна политика на САЩ, която да компенсира, интегрира и/или контролира въпросните държави и да наложи жизнените интереси на Америка в глобален план [10].

Други основни термини, които Бжежински ни обяснява в теорията си, са „геостратегически играчи“ и „геополитически центрове“:

„Геостратегически играчи са държавите, притежаващи способност и национална воля да проектират власт или влияние извън собствените си граници“;

„Геополитически центрове са държавите, чието значение произтича не от тяхната мощ и мотивация, а от ключовото им местоположение и последиците от потенциалната им уязвимост от активността на геостратегическите играчи“.

В момента е видно, че САЩ са постигнали основните си геостратегически цели. Изпълнението на тези цели позволи на САЩ и техните съюзници да спечелят Студената война.

Много държави приемат това статукво, но има и такива, на които този еднополюсен свят не се харесва, и затова ще си позволим да кажем следното:

Предстои нова голяма игра върху старата шахматна дъска, която ще доведе на „терена“ нови геостратегически играчи, ново разпределение на

полюсите на влияние, водещи до промяна на някои геополитически центрове; всичко това ще постави нови препятствия и изисквания към националната ни сигурност.

Новата голяма игра и световната шахматна дъска

За съжаление, днес сме свидетели на безпрецедентно състояние на световния мир. Десетилетия наред в Европа не беше имало два военни конфликта едновременно и предполагаем/възможен трети в Азия. Какви са причините за тези войни, ще разгледаме съвсем бегло. Всички воюват уж в интерес на някаква сигурност или свобода, но винаги за сметка на други. Ще обърнем внимание и на влиянието на тези конфликти върху сигурността на България.

Ще започнем с Украйна. В статията „Голямата игра. Опит да си поиграем на геополитика“ [11] на „Поглед. Инфо“ от 14.02.2023 г. се прави анализ на развитието на играта в наши дни.

Според нея всичко, което наблюдаваме в Украйна и около нея, намирихва на някаква адска глупост. Тоест това е игра, в която ни се показва само първият слой от реалността, а всички останали слоеве са скрити. Защо е така – през 2008 г. в света избухна системна световна икономическа криза. Дефиницията „системна“ предполага, че това е криза на сегашната икономическа система и за да се преодолее, трябва да се промени именно тази система – системата на Бретън Уудс, базирана на долара. С появата на нова система ще възникнат и нов свят, нови правила на играта, нови граници на държавите, нови хегемони и аутсайдери. Тоест всичко, което виждаме днес, не е война за запазване на старата система. Играта върви за места в новата система и в същото време не се разбира дали Украйна е участник във войната, или е бойно поле.

Задачата на участниците е да получат място сред тези, които ще работят правилата на новия свят. За да си там, трябва да имаш власт, технологична, финансова и индустриална мощ, както и природни и човешки ресурси, достатъчни за автономно съществуване в новия свят. Някой може да има всичко това, някой не, и ще бъде принуден да събере група от държави под свое командване. И тогава от името на тази група той ще седне на масата в новата Ялта [16].

Другата война на днешния ден, между „Хамас“ и Израел, също е от геополитическо значение за света. По своята същност тя не е нова [13] – за нейно начало се счита 1987 г., и не е неочаквана, защото там военните „взаимоотношения“ никога не са били свеждани до „нула“. Тук въпросът е защо разузнавателни служби на редица държави „проспаха“ обстановката.

Но освен този въпрос има още редица други, чиято сложност е значително по-висока, и намирането на техните отговори е от особена важност:

- в каква степен и кои държави ще застанат зад воюващите „Хамас“ и Израел;
- ще успеят ли САЩ да убедят своите съюзници да подкрепят Израел;
- ще застане ли мюсюлманската общност безрезервно зад бойците на „Хамас“;
- в каква степен световното еврейско лоби ще се ангажира с войната;
- докъде и докога ще стигнат възможностите на воюващите и техните поддръжници да поддържат бойните действия;
- как тази война ще повлияе на другата, в Украйна;
- докъде ще стигне конфликтът Израел – Иран.

Отговорите на тези посочените въпроси са твърде сложни и не може да се дадат от днес за утре. Вероятно под натиска на международната общност ще се стигне до някакво мирно споразумение.

Друго изпитание пред света ще възникне, ако Китайската народна република (КНР) реши точно сега да „приобщи“ Тайван [14] (Република Китай). В Тайван проблемът се определя от историческите дадености и вътрешната политика на територията – куриозното е, че голяма част от общественото мнение не признава опцията за независимост, въпреки реалностите на живота (вж. фиг. 3).

Фиг. 3. Географска карта на Китай и Тайван

Понастоящем Република Китай и КНР се намират в противоположен на дипломатическия фронт, макар да са в дълбока икономическа симбиоза. От

споменатото по-горе е видно, че истинските взаимоотношения между Китай и Тайван са изключително сложни и в по-голямата си част са „невидими“.

Американският президент Джо Байдън [17] по време на посещението си в Токио обяви, че е готов да използва военна сила, за да защити Тайван.

Китай пък декларира: „САЩ трябва да спрат да подценяват решимостта и способността на Китай да защитава своя суверенитет и териториална цялост, част от която е и остров Тайван. Китай няма да позволи на никоя държава да се намесва във вътрешните му работи, включително по тайванския въпрос“.

Изложените факти ни връщат към зададения по-рано въпрос: какво ще стане, ако Китайската народна република активизира възможностите и желанията си за приобщаване на Република Китай? Ще успеят ли САЩ да разпределят силите и възможностите си, заедно с тези на съюзниците, за да подпомагат своите партньори и в трите конфликта, без да предизвикат други конфликти или разширяване на действащите, като същевременно запазят водещата си позиция и не допуснат промяна на сега действащия еднopolюсен модел, който ги устройва?

Всичко това доказва, че е в ход нова глобална игра за завоюване на места до масата, от която ще се управлява светът. Кой от старите участници – геополитическите играчи и геополитическите центрове, ще отпаднат и кои ще „седнат в столовете на управляващите“, е основният въпрос на днешната игра. Въпрос, твърде труден за решаване, защото желящите за места на масата са твърде много, а размерът на шахматната дъска е непроменен.

Влияние на съвременната геополитическа обстановка върху Република България

Всяка война оказва влияние в целия свят. Най-пресен пример в това отношение са санкциите срещу Русия – 12 пакета. Тук въпросът е кой е големият губещ – Европа или Русия? Отговорът е прост: когато има санкции, и двете страни губят, а и не само те.

Как тези санкции влияят на Европа и България:

- заделянето на финансови, материални и оръжейни потоци от Европейския съюз за Украйна води до намаляване на субсидиите към държавите и на техните способности;

- налагането на привилегии в полза на Украйна влияе отрицателно върху държавите от ЕС;

- създава се натиск на емигрантския поток върху бюджета и инфраструктурата на държавата;

- промените в цените на основни суровини водят до социални напрежения;

- намаляването на бюджетите на страните за сметка на помощите за Украйна намалява разходите за социални нужди;
- преразпределението и загубата на пазари водят до икономически сътресения, сривове и фалити;
- повишава се инфлацията и се заражда рецесия;
- прогнозирайки, че тази война може да се „изроди“ като тази между Израел и Палестина, можем да стигнем до извода, че проблемите ще останат и ще се задълбочат.

Войната в Близкия изток е едновременно близо и далече от нас и влиянието ѝ може да се дефинира така:

- винаги една война, особено в Близкия изток, води до сериозни проблеми на петролните пазари;
- вероятност от поява на нов емигрантски поток;
- вероятност у нас да се появят различни спящи и действащи клетки, обявили джихад на противника;
- ще има пренасочване на финансови и материални потоци към района на войната за оказване на помощ на мирното население;
- какво отношение да се заеме спрямо воюващите, „кой крив, кой прав“, особено ако всички арабски страни застанат зад „Хамас“, и то не само декларативно, а с реална военна помощ;
- как ще се развива трендът на цените на горивата;
- и двете войни неминуемо водят до загуби на пазари, а оттам – и до икономически спадове.

Какво би станало при евентуален конфликт между САЩ и Китай, просто няма смисъл да дискутираме.

Всеизвестно е, че хубави войни няма, и затова ще приключим с една сентенция на Антоан дьо Сент-Екзюпери: „Войната не е приключение. Войната е болест. Като тифа“.

В заключение ще разгледаме основните стратегически играчи, съществуващите геополитически центрове, както и техните ходове, целящи оставането им на шахматната дъска.

Според Бжежински в съвременните условия и в глобален мащаб се очертават следните (вж. фиг. 4) ключови геостратегически играчи и геополитически центрове (1998 г.).

Кой може да отпадне или да се присъедини към горепосочените субективни списъци? Със своето решение да напусне ЕС, Великобритания като че ли се насочи към изхода от „голямата игра“ и „геостратегическите играчи“, като следствие от своето високомерие и сляпо следване на САЩ.

Фиг. 4. Геостратегически играчи и геополитически центрове на съвременното според Збигнев Бжежински (1998 г.)

Кои могат да се явят на квалификации за оставане или включване в голямата игра:

- ще започнем с Русия, не само защото тя не е излизала от нея, но защото оцелява и се справя неочаквано добре, според редица западни експерти, с наложените ѝ санкции;

- Китай (също познат геостратегически играч) винаги е бил империя, без значение дали всички признават или осъзнават това, а и икономическият просперитет на тази държава е неоспорим;

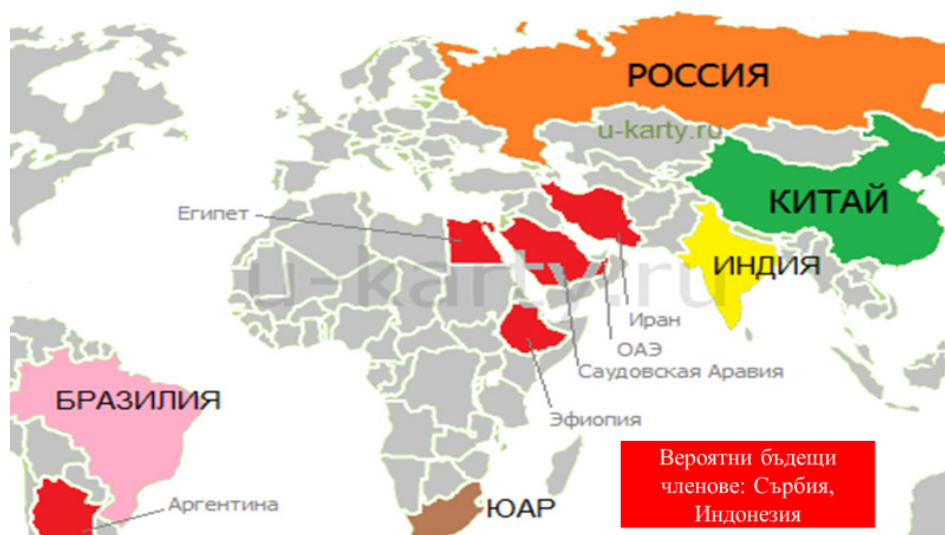
- Индия – тя също е в посочения списък и според някои източници в последно време нейната икономика се нарежда на едно от първите места в света;

- Иран – приключвайки със старите играчи от шахматната дъска, се насочваме към вероятните нови. Такъв нов играч може да бъде Иран, който бавно и полека развива своите виждания за собствената си държава, където чрез преговори и договори, кога на своя глава;

- факт е, че почти никой не брои страните от Южна Америка и Африка нито за геостратегически играчи, нито за геополитически центрове. Те от своя страна разбират естеството на играта и осъзнават, че място на игралното поле осигурява важна роля на участниците в определянето на правилата и мястото в „състезанието“ за влияние върху световната политика;

– в изложението по-горе вече стана дума за възможно участие на различни съюзи в голямата игра:

- Европейският съюз е такъв играч, макар Бжежински да смята, че една независима Европа би представлявала заплаха за САЩ, които не бива да допускат появата на истински обединена Европа;
- Друг съюз, искащ да стъпи на шахматната дъска, е БРИКС. От 1.01.2024 г. към организацията се присъединиха Египет, Саудитска Арабия, Иран, Обединените арабски емирства и Етиопия, а като потенциални кандидати се определят Индонезия и Сърбия. Този съюз, освен че може да бъде основен играч, е напълно възможно да притежава и геополитически центрове, например в Южна Америка, Африка или на Арабския полуостров, в Югозападна Азия, а в бъдеще – в Югоизточна Азия, на Балканите и в Океания. Тези възможности го правят лидер, стремящ се към многополюсен свят.

Фиг. 5. Карта на членовете на БРИКС след 1.01.2024 г.

В този съюз от съществено значение ще бъде решението на сегашните геостратегически играчи – Русия, Китай и Индия: ще останат ли самостоятелни участници в голямата игра, или ще предпочетат отборната игра.

Това доказва необходимостта от „смени“ в настоящия тим, ръководещ голямата игра. Тези смени се налагат както от ръста на възможностите на новите играчи, така и от техния стремеж за премахване на съществуващият модел.

Как и кога ще се сформира новият „ръководещ или направляващ света“ екип, е въпрос на близко историческо бъдеще. Тук важното е как ще се извърши смяната, в движение или ще се стигне до катаклизъм, ще искат ли или най-вече ще могат ли САЩ да преглътнат егото си, ще осъзнае ли Великобритания, че отива към резервната скамейка, докъде ще стигнат амбициите на Русия, Китай, Индия, на водещите латиноамерикански, африкански и арабски държави. Ще е осъществим ли един нов, триполюсен модел – САЩ, ЕС и БРИКС, историята ще покаже. Мачът ще бъде труден и с безпокойство можем да заключим – непредсказуем.

Всеизвестно е, че времената на робството отдавна са отминали, но също така е познато твърдението, че „най-добрите роби са тези, които не осъзнават, че са роби“ [12], само че сега робството е едва доловимо и прикрито. Защото е време Европа, а защо не Австралия и Канада, да разберат, че са достатъчно силни, за да бъдат самостоятелни и ръководещи, т.е. основни геостратегически, играчи, а не да се снишават в сянката на САЩ.

Играта продължава и е без значение как ще я наричаме – „новата голяма игра“, „великата голяма игра“ или по друг начин, тя съществува, без значение дали я виждаме или искаме. Просто е задължително да я играем, но би било по-добре да се играе от прозорливи, знаещи и можещи играчи, при ясни правила и участници.

Засега е по-правилно да я наричаме „новата голяма игра“, защото към момента това „занимание“ не е нещо различно от противостояние и за да стане тази игра „велика“, трябва да се превърне в борба за равностояние и равновесие.

Заключение и изводи

От поднесената информация е видно, че ако метафорично/хипотетично заменим шахматната дъска на Бжежински с маса, заредена с голяма торта, т.е. за важни/безпрецедентни преговори и срещи, е видно, че желаещите да седнат до масата, значително нарастват и всички те искат да режат тортата, която е на масата, а не да бъдат самата торта!

Методология на изследването

Изследователските инструменти, използвани за събиране и анализирание на потребните данни, са обичайните, които се използват при провеждането на изследвания.

Чрез проучване на споменатата литература, различни интервюта, стъпвайки на разглежданите въпроси, са формулирани съответните изводи.

При проучванията, свързани с разглежданата тема, е използван основно качественият метод, който позволява аналитично възприемане на

изследваните събития, както и на факторите, влияещи върху тях. Основният инструмент, използван при провеждането на изследването, е проучването на издания на водещи автори в разглежданата област, запознаване с мнения и интервюта на водещи политици от противостоящите „играчи“, с цел намиране на относително вярната истина.

Инструментите, на които сме се спрели, позволяват добиването на една относителна истина за войната, относителна, защото е всеизвестно, че първата жертва на войната е истината.

Изследванията по въпроса за днешното противостояние на силите в света е ключов за бъдещето на планетата, затова намирането, използването и анализирането на разнопосочна информация и на обосноваващите я теории са от съществено значение за получаване на търсените отговори.

Резултати

В резултат на проведеното изследване са формулирани виждания за съвременното състояние на света и някои анализи за неговото бъдеще.

References/Литература

1. **Morgan**, Gerald. Myth and Reality in the Great Game. – In: *Asian Affairs*, 1973, Vol. 4, No 1, pp. 55 – 65.
2. Подполковник сър Франсис Едуард Янгъсбанд (31 май 1863 г. – 31 юли 1942 г.) е офицер от британската армия.
3. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/66/Persia_afghanistan_1848.jpg.
4. Збигнев Казимеж Бжежински (28.03.1928 г. – 26.03.2017 г.) е роден в Полша. <Bg.wikipedia.org/wiki/Z.Bzezinski>.
5. **Bzezinski**, Z. Oste edin shans. U. V. Firsova – Mezhdunarodni otnosheniya, 2007.
6. **Bzezinski**, Z. Kitai – regionalna, a ne mirovay dergava. – V: *Pro et contra*, 1998. Т. 3, № 1.
7. **Bzezinski**, Z. Plan igry: geostrategicheskay struktura vedeniy borba megdu USA I SSSR. Per. S angl. M.: Progress, 1986.
8. **Bzezinski**, Z. Plan igry: geostrategicheskay struktura vedeniy borba megdu USA I SSSR. Per. S angl. M.: Progress, 1986.
9. **Bzezinski**, Z. Putinsuii vibor. – V: *The Washington Quarterly*. Spring 2008. Т. 31, № 2.
10. **Bzezinski**, Z. Velikay shahmatnay doska. Gospodstvo Amerika i evo geostrategicheskie imperajivi. M.: Megdunarodnie otnosheniya, 1999.
11. <https://pogled.info/svetoven/golyamata-igra-opit-da-si-poigraem-na-geopolitika.152382>.
12. <https://thebulgariantimes.com/ierarhiy-na-iluminati/>.
13. <https://www.dw.com/bg/blizak-iztok-palestinci-izrael-blizkoiztochen-konflikt-57612921>. Koy e Hamas, kak se vaoragava i za kakvo se bori. 11. 10.2023 г. <https://bg.wikipedia.org/wiki/>.
14. <https://www.dw.com/bg/konfliktt-mezdu-tajvan-i-kitaj-ima-li-opasnost-ot-voenen-sblsk/a-62669452>.

15. Ялтенската конференция включва трите основни държави от Антихитлеристката коалиция по време на Втората световна война – САЩ, Великобритания и СССР. Основната цел на конференцията е да бъде дискутиран въпросът за възстановяването и преустройството на Европа след войната.
16. <https://skandalno.net/baidan-obyvi-she-she-izpolzva-voenna-sila-za-da-zashtitjdivdn-190240/> (23.05.2022).

За автора

Володя Цветанов, д-р инж., е гост-преподавател в УниБИТ. Генерал-майор от резерва с дългогодишен стаж във ВВС на БА. Голяма част от длъжностите, които е заемал, са свързани с логистиката и осигуряването на ВВС. Притежава голям опит в организирането, осигуряването и провеждането на вътрешни и международни учения с участието на българските ВВС. Изнасял е лекции пред различни форуми на НАТО, въоръжените сили от Българската армия, военни академии, университети и училища.

За контакт с автора: v.cvetanov@unibit.bg

THE NEW BIG GAME ON THE OLD CHESSBOARD

Volodya Tsvetanov

University of Library Studies and Information Technologies

Abstract: Never in recent decades has the world witnessed so many military conflicts at the same time. All this proves that something is wrong, and that we are facing a possible global clash. What is the problem – it consists in the contradictions on the main question of modern times “What should be today's world?” – unipolar, bipolar or very polar. It is clear that the time of the unipolar world is coming to an end, but it is even more evident that the number of geostrategic players and geopolitical centers has increased significantly in recent years and the struggle for a place on Brzezinski's “chessboard” will be fierce.

Keywords: the big game, geostrategic players, geopolitical hubs

About the Author

Volodya Tsvetanov, PhD, is a guest lecturer at ULSIT. He is a Major-General from the reserve, with many years of experience in the Bulgarian Army Air Force. Most of the positions he has been occupied are related to the logistics of the Air Force. He has extensive experience in organizing, providing and performing of domestic and international trainings with the participation of the Bulgarian Air Force. The author has lectured at various forums of NATO, the Bulgarian Armed Forces, military academies and schools.

To contact the Author: v.cvetanov@unibit.bg